

Sanja Vulić
Zagreb

O PJESNIŠTVU I PJESNIČKOM JEZIKU MATE MERŠIĆA MILORADIĆA IZNOVA¹

UDK: 821.163.42.09 Meršić-Miloradić, A.

Rukopis primljen za tisak 12.10.2018.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

U radu se s različitih aspekata razmatra pjesništvo Mate Meršića Miloradića te upozorava na neke do sada nedovoljno razmatrane poetske aspekte toga stvaralaštva. Razmatra se suvremenost toga pjesništva stotinjak godina nakon njegova nastanka, također Miloradićev odnos prema matičnoj domovini i narodu.

Ključne riječi: Mate Meršić Miloradić; pjesništvo; jezik

UVOD

U povijesti književnosti gradišćanskih Hrvata, pjesnik Mate Meršić Miloradić (1850.-1928.) nerijetko se spominje kao preporoditelj te polutisućljetne hrvatske dijaspore. Naime, odjeci hrvatskoga narodnoga preporoda u rubnim dijelovima hrvatskoga kulturnoga i jezičnoga prostora (Istra, Bačka, zatim nekadašnja zapadna Ugarska i Međimurje) javili su se s nekoliko desetljeća zakašnjenja u odnosu na središnjicu u kojoj se preporod događa od početka 30-ih godina 19. stoljeća. U Istri i

¹ Ovaj je rad nastao na temelju izlaganja što ga je autorica održala na Okruglom stolu o Mati Meršiću Miloradiću u Hrvatskoj matici iseljenika u Zagrebu, 25. travnja 2018.

Bačkoj pratimo ih od 1870., odnosno od početka izlaženja periodičnika *Naša sloga* najprije u Trstu, potom u Puli, te iste godine *Bunjevačkih i šokačkih novina* u Kalači u Bačkoj. Procvat se u Međimurju događa od 1918. i početka kulturne djelatnosti dr. Ivana Novaka. U ondašnjoj zapadnoj Ugarskoj (današnje austrijsko Gradišće i zapadna Mađarska) preporodni se odjeci vežu uz 1903. godinu, tj. uz početak pjesničke i uredničke djelatnosti Mate Meršića Miloradića. Te se godine prihvatio uređivanja *Kalendaru Svete Familije*, koji uređuje do 1914. Tijekom cijeloga toga razdoblja u Kalendaru objavljuje i vlastite priloge, posebice pjesme, koje počinje objavljivati iste 1903., u 53. godini svoga života, kada je počeo uređivati Kalendar. Te prve 1903. godine objavio je dvije pjesme: »Širom-barom s našim darom, kalendarom« i »Mlinci« (usp. Benčić 2017: 112). Pjesme mu najvećim dijelom pripadaju angažiranoj književnosti, mnoge su od njih dvojbene poetske vrijednosti, ali upravo zbog nacionalnoga preporoditeljskoga značaja pripada mu najistaknutije mjesto u povijesti književnosti gradišćanskih Hrvata. Valja pripomenuti da upravo s Miloradićem i četirima njegovim pjesmama Milorad Stojević (1987: 7-13) počinje svoju antologiju, naslovljenu *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća*. Pritom je neobično važno imati na umu da je Miloradića, premda je njegovo pjesništvo nedvojbeno temeljeno na čakavštini, pogrešno smatrati dijalektnim pjesnikom. Naime, hrvatsko dijalektno pjesništvo, bilo ono kajkavsko, čakavsko, pa i štokavsko, pojavljuje se nakon ustanovljenja zajedničkoga standardnoga jezika temeljena na novoštokavštini. To vrijedi i za A. G. Matoša, i za Vladimira Nazora, i za Peru Ljubića i dr. Sve su to pjesnici koji su nastojali ponovo afirmirati idiome koji su u književnosti marginalizirani od razdoblja ilirizma pa nadalje. Miloradićeve su pobude bile posve drukčije. Živeći u dijaspori koja je stoljećima bila odijeljena od matične domovine (ne samo teritorijalno) i koju je u 19. stoljeću zaobišao narodni preporod pa time i suvremeni standardni jezik novoštokavske osnovice, Miloradić je tradicionalnu čakavštinu svoje sredine nastojao barem donekle približiti hrvatskomu standardnomu jeziku. Odatle npr. u čakavca Miloradića sufiks *-če* u N jd. *starče* (pjesma »Morska vladarica«), koji je potpuno tuđ čakavskim idiomima zapadnougarskih, kasnije gradišćanskih Hrvata, isto tako glagol *crtat(i)* (pjesma »Priatelju svoga roda i naroda«), itd. O nadahnuću književnošću iz razdoblja ilirizma svjedoče i pojedini čitavi stihovi, kao npr. »Zora puca, bit će dan !« (pjesma »1910.«), koji je preuzet iz pjesme »Zora puca« ilirca Petra Preradovića. I svoju je gramatiku hrvatskoga jezika, tiskanu 1919., naslovio *Slovnica hervatskoga jezika* ugledavši se na naslove hrvatskih slovnica, tj. gramatika iz druge polovice 19. stoljeća, kao što su npr. *Slovnica Hèrvatska* Antuna Mažuranića iz 1859. ili *Slovnica hèrvatska* Adolfa Vebera Tkalčevića iz 1871.

O MILORADIĆEVU ŽIVOTNOM USUDU

Mnoge Miloradićeve pjesme nisu objavljene za njegova života, mnoge su i izgubljene, a očuvana rukopisna baština objavljivana je u više navrata u časopisima, ali i zasebnim pjesničkim zbirkama. Prvu zbirku Miloradićevih pjesama, naslovljenu *Zibrane Jačke s kimi je va ljubavi zabavljaj i pokaral svoju braću Hrvate*, za tisak je priredio i objavio Martin Meršić stariji, istaknuti hrvatski kulturni djelatnik u Gradišću. Drugi je put zbirka Miloradićevih pjesama objavljena 1955., a priredio ju je još jedan hrvatski kulturni velikan iz Gradišća, književnik Ignac Horvat. Ta je zbirka naslovljena *Jačke*, kao i treća zbirka koja je objavljena 1978. pod uredništvom Nikole Benčića. Ta treća zbirka je najopširnija, ali je zanimljivo da ni druga ni treća zbirka ne sadrže veliki dio pjesama objavljenih u prvoj zbirci. Premda je na zbirci iz 1978. navedeno da je u pitanju treće izdanje, radi se zapravo o zbirci koja je u mnogočemu različita od prvih dviju, posebice od prve. Usto je važno pripomenuti da je N. Benčić svojoj disertaciji o Miloradiću (1963.) priložio Miloradićeve pjesme kojih nema u do tada objavljenim zbirkama. Nakon 1978. u još nekoliko prigoda tiskani su pojedini ciklusi Miloradićevih pjesama, ili drugi izbori iz njegova pjesništva, a do sada najcjelovitiji i najiscrpniju analizu Miloradićeva stvaralaštva u cjelini (ne samo pjesničkoga) i životnoga usuda toga svećenika, znanstvenika i pjesnika donosi N. Benčić u svojoj monografiji *Miloradić* iz 2017.

Navodeći brojne do sada poznate i još više one nepoznate i nedovoljno poznate detalje iz Miloradićeva života, N. Benčić je pokazao kako Miloradićev primjer vrlo jasno potvrđuje žalosnu činjenicu da sposobnost i znanje često nisu jamstvo uspjeha nego uspjeh nerijetko postižu oni koji su spremni usklađivati se s potrebama nadređenih, ulagivati se, lobirati i sl.

Na diplomatski se način obično veli da je Miloradić bio žrtva svoje teške naravi. A zapravo već u obitelji u kojoj je rođen u Frakanavi (današnje austrijsko Gradišće), njegov položaj nije bio jednostavan. Sigurno nije bilo lako odrastati u kući u kojoj su starija polubraća bili djeca nekadašnjega pravoga vlasnika te kuće, dok je on bio sin njihova nekadašnjega sluga. Miloradićeva rodbina s majčine strane izrugivala se s njegovim ocem i desetljećima kasnije, o čem kao svećenik piše u svom pismu na mađarskom jeziku, datiranom 22. ožujka 1914., u kojem se žali da je njegova rođakinja Marica među njegovim župljanima ismijavala pokojnoga mu oca (usp. Miloradić 1988: 38). Taj usud svojevrsnoga društvenoga autsajdera pratio ga je cijeli život, pa nije napredovao onako kako je zaslužio nego je bio osuđen živjeti na rubu zbivanja. Koliko je bio osamljen pokazuje i činjenica što je u Kemlji (u današnjoj sjeverozapadnoj Mađarskoj), u kojoj je desetljećima župnikovao, odlazio u krčmu samo zato što je želio razgovarati s ljudima. Naime, Miloradić je bio po-

znat kao veliki protivnik alkoholnih pića, izraziti antialkoholičar. Da nije bio toliko osamljen i u tolikoj se mjeri osjećao izopćenikom iz društva, pa i svećeničkoga staleža kojemu je pripadao i znanstvenih krugova (premda je glavninu svoga života posvetio znanstvenomu radu), možda nikada ne bi počeo pisati pjesme. Ta je činjenica zanimljiva ima li se na umu da je Miloradić gradišćanskim i ostalim Hrvatima najvažniji upravo kao pjesnik, i to pjesnik budničar.

O MILORADIĆEVOJ POETICI I PJSNIČKOM JEZIKU

Osim pjesmama, kao što je već spomenuta »Prijatelju svoga roda i naroda«, povezanost s hrvatskom pjesničkom tradicijom u staroj domovini pokazuje i pjesmom »Ivanu u Beču 1916.«, koju je posvetio svomu suzavičajniku piscu Ivanu Blaževiću. Ta je pjesma velikim dijelom napisana u epskim desetercima karakterističnim za novoštokavske epske narodne pjesme. Svoje deseterce Miloradić dijalektno prilagođava čakavskomu izričaju polutisućljetne dijaspore. U spomenutoj je pjesmi vrlo izražena i slavenska antiteza kao popularna stilska figura hrvatskoga narodnoga pjesništva, koja sadrži pitanja, nijekanja i na kraju odgovore. Sukladno tomu Miloradić pjeva:

*Ili jesu Mučeniki Sveti,
Ili jesu grišniki proklēti
Ili jesu delije magnaške,
Ili jesu duše siromaške.*

*Nisu oni Mučeniki Sveti,
Nit su oni grišniki prokleti
Nit su oni delije magnaške,
Nit su oni duše siromaške.*

*Nego su mi s bojišća junaki,
Nego su mi s bojišća tužnjaki.
Va bolnici lučeni od zdravih.*

Miloradićev je pjesnički jezik zanimljiv s različitih aspekata, pa i po usporedbenim frazemima koje obično ne očekujemo u pjesništvu, kao npr. u alegorijskoj pjesmi »Med žabicami« u kojoj nalazimo usporedbeni frazem s političkom konotacijom:

Mi smo zvrgli sunce, kot su Rusi cara !

Ima u njegovu pjesništvu i naturalističkih elemenata, kao npr. u pjesmi »Starci«, u kojoj, opisujući posljedice nekadašnje sirotinjske prehrane, smatra potrebnim opisati fiziološke procese, opet u usporedbenim frazemima kao što je *striljati kot s karnona* u značenju 'puštati vjetar':

*Od krumpirov i od ripe,
Smo rituali kot pariipe,
A od leće i pažona
Smo striljali kot s karnona.*

Općenito se može reći da je teško u hrvatskom pjesništvu prvih desetljeća 20. stoljeća naći stihove u kojima se spominje puštanje vjetrova, pa je ovaj primjer iz dijaspore (koja je i danas znatno manje od matične domovine sklona takovu izražavanju) tim zanimljiviji.

SUVREMENOST MILORADIĆEVA PJESNIŠTVA

Jedno od mjerila vrijednosti književnoga djela nedvojbeno valja tražiti u suvremenosti pjesnikovih tema i nakon stotinu godina. Miloradić je dobar primjer za to. Zapaža kako se od Hrvata uvijek očekuje da budu ravnodušni prema svomu narodu i svojoj tradiciji, pa im se sukladno tomu zamjera ljubav prema svomu narodu.

Zato u pjesmi »Va koli« piše:

Hrvatizam, nij to grih.

Isto se može reći za brojne stihove iz poeme *Luka Vušilović*, npr. u »Petoj jački« te poeme:

*Naš jezik hrvatski, čudni i bogati
Ćete se bogate majke sramovati ?!
Kratit ne smi nigdo, svoj da svoje ljubi.*

Odmah zatim upozorava da i odnos prema drugima treba biti korektan:

Poštuj, ča je tuje.

U istom je duhu i njegovo pismo hrvatskim bogoslovima, datirano 12. ožujka 1926., a objavljeno u Kalendaru *Gradišće* 1947. (usp. Benčić 2017: 78), također u *Novom glasu* (1988: 45). U tom pismu Miloradić naglašava: »Naš hrvatski nacionalizam nij bio nit je seda imperializmus, ar ne ljubimo svojega tako, da bi tudje zatirali, ali i tudjemu se ne podlažemo tako, da bi svoje zahitili.« Važnost očuvanja hrvatskoga jezika ističe u brojnim prigodama, pa tako i u *Kalendaru Svete Familije* 1904., u kojem piše: »Mi Hrvati se lako učimo i druge jezike. Nećeš najti ovde Hrvata, ki ne bi znao dva-tri jezike. Ali materinski jezik nam je hrvatski«.

Kritički se osvrće na nametanje novca kao isključiva mjerila svih vrijednosti nasuprot istinskim vrjednotama. Zato je njegov zaključak *na prodaju je vjera i nevjera* (u pjesmi »Prijatelju svoga roda i naroda«) i danas vrlo suvremen.

Miloradić progovara i o temi iseljavanja, koja je opet u Hrvata akutni problem.

U pjesmi »Amerika – vabac«, poput suvremenika Matoša i Tadije Smičiklase u matičnoj domovini, Miloradić poziva zapadnougarske Hrvate da ne srljaju brzopleto napustiti trajno svoju domovinu. Njegova pjesma »Stipaču« (tj. Skitnici) može se tumačiti na dva načina: može se odnositi na onoga tko često izbiva iz svojega doma, ali i na onoga tko je napustio svoju domovinu:

*Jako ljubiš projt iz doma
Ter nek z drugim bit
Šapnut ću ti po mučkoma²:
Ti si pliva, on je teg³
...
On je ča, a ti si ništ.*

MILORADIĆEV ODNOS PREMA MATIČNOJ DOMOVINI I MATIČNOMU NARODU

Poput Stjepana Radića u matičnoj domovini, Miloradić je bio protiv uspostavljanja zajedničke države južnih Slavena, o čem vrlo otvoreno i oštro progovara u svojoj pjesmi naslovljenoj »SHS«. Budući da je prva zbirka Miloradićevih pjesama objavljena 1933. kada je već postojala Kraljevina Jugoslavija, logično je pretpostaviti da je priređivač te zbirke izostavio tu pjesmu zbog osjetljive političke teme. Iz istoga je razloga izostavljena i u kasnijim zbirkama. Objavljena je tek 1988. u 3. broju *Novo-*

² Tj. potiho.

³ Tj. žito.

ga glasa, koji je cijeli posvećen Miloradiću, posebice njegovim 'izopćenim pjesma' (usp. Benčić 1988: 7) među koje pripada i ova pjesma iz ciklusa *Prestružnjaki*.

U doba kada je Miloradić živio nije se putovalo kao danas i logično je da je zavičajna komponenta bila iznimno važna. Međutim, premda je bio vrlo vezan uz zapadnu Ugarsku kao svoj zavičaj i uz zapadnougarske Hrvate, Miloradić je u potpunosti bio svjestan podrijetla te svoje male hrvatske zajednice, pa se smatrao dijelom hrvatske dijaspore. O tom izričito progovara u pjesmi »Stari japa«, koje početni stihovi glase:

*Nas Hrvate s dijaspore
Tuji duh zatapa.*

Time ujedno pokazuje i vrlo jasan odnos prema svomu matičnomu narodu.

N. Benčić (2017: 122) upozorava na Miloradićevu pjesmu »Skupničarska sloboda«. Ta je pjesma posvećena učitelju Martinu Boreniću, koji je 1919. uhićen i završio u zatvoru u mađarskom Šopronu. Završava stihovima:

*Dojt će vrime, o ne boj se,
Oslobodit ćeš se žlojse,
Kad izajde sunce gori
Na hrvatskom koridori.*

U toj je pjesmi riječ o koridoru koji je teritorijalno trebao spojiti zapadnougarske Hrvate s matičnom domovinom, ali koji nikada nije realiziran. Smatrajući taj stih politički vrlo osjetljivim, cenzori su već u pjesničkoj zbirci iz 1933. promijenili posljednji stih u: *Na hrvatskoj lipoj gori*. Tako je i u kasnijim zbirkama.

Benčić (2017: 136) posebice ističe da je Miloradić, kao prevoditelj djela *De imitatione Christi* Tome Kempenskoga, znao za različite hrvatske prijevode toga djela (premda ne za sve dotadašnje), a osobito je cijenio Marka Marulića o kom piše: »slavni i onda po vsem svitu glasoviti hrvatski mudroznanac, ravno on čas, kad su naši stari oci pred turkom pobignut morali«.

ZAKLJUČNE NAPOMENE: MILORADIĆ KAO NACIONALNI PREPORODITELJ POLUTISUĆLJETNE DIJASPORE

Miloradić je život proveo u zapadnoj Ugarskoj (od 1921. zapadnoj Mađarskoj), na teritoriju na kojem su stoljećima zajedno živjeli *Ugri* (Mađari), *Nimci* (oni koji-

ma je materinski jezik njemački, Austrijanci) i *Hrvati*. U toj višenacionalnoj sredini Miloradić je uvijek čuvao svoju nacionalnu samosvojnost, čuvajući se i pomađarivanja i germanizacije. Već je kao gimnazijalac u zapadnougarskom gradu Juri (mađ. Győr) bio svjestan da pripada brojčano najmanjoj od tih zajednica, ali i odlučan da očuva svoje. Zato npr. svoju pjesmi »Va koli«, u kojoj se prisjeća tih dana, počinje stihovima:

*Zašal sam va kolo Juri:
Ugri, Nimci, ja Hrvat!
Sâm kot mišić med mačkuri.*

Dobro je poznato da je upravo Miloradić, nakon Trianonskoga sporazuma novoj, najistočnijoj austrijskoj zemlji Burgenland (doslovce: zemlja gradova opasnih zidinama) dao hrvatsko ime *Gradišće*. Također je dobro poznato da je njegova pjesma *Hrvat u Gradišću*, u svojoj novijoj verziji iz 1923. postala himnom Hrvata u toj polutisućljetnoj dijaspori. Miloradić je bio jako ponosan na to što je Hrvat i na svoje nacionalno ime, koje zaista iznimno često spominje u svojim pjesmama i ostalim tekstovima. Ali nikada svoj jezik nije nazivao gradišćanskohrvatski nego isključivo hrvatski. Sa sigurnošću možemo reći da ne bi bio dao ime pokrajini Gradišće da je znao da će njegov hrvatski jezik, koji mu je toliko značio, kasniji naraštaji početi nazivati gradišćanskohrvatski.

IZABRANA LITERATURA I VRELA

Benčić, Nikola (1988): »Neke primjedbe uz Miloradićeve 'izopćene' pjesme«, *Novi glas. Magazin HAK-a*, 3., Željezno, str. 7.-9.

Benčić, Nikola (1998): *Književnost gradišćanskih Hrvata od XVI. stoljeća do 1921.*, Sekcija DHK i Hrvatskoga centra P.E.N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu – Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Zagreb – Željezno

Benčić, Nikola (2017): *Miloradić*, Vlastita naklada, Željezno

Meršić Miloradić, Mate (1933): *Zibrane jačke s kimi je va ljubavi zabavljaj i pokaral svoju braću Hrvate*, ur. Martin Meršić st., Izdanje Hrvatskoga kulturnoga društva, Neusiedl am See

Meršić Miloradić, Mate (1978): *Jačke*. Treće izdanje, Hrvatsko štamparsko društvo, Željezno

Meršić Miloradić, Mate (1988): »Prestružnjaki«, *Novi glas. Magazin HAK-a*, 3., Željezno, str.9.-11.

Meršić Miloradić, Mate (1988): »Carmen saeculare to je Spominki«, *Novi glas. Magazin HAK-a*, 3., Željezno, str. 12.- 22.

Meršić Miloradić, Mate (1988): »Pisma«, *Novi glas. Magazin HAK-a*, 3., Željezno, str. 37.- 46.

Pavetić, Štefan (1988): »Miloradić – mitos? Rušenje idola na gradišćanski način?«, *Novi glas. Magazin HAK-a*, 3., Željezno, str. 3.-6.

Stojević, Milorad (1987): *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća. Antologija. Studija*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka

Vulić, Sanja (2001): »Publikacija o prvom čakavskom pjesniku 20. stoljeća: Mate Meršić Miloradić 1850.-1928., ur. Kristijan Karall, Novi glas, posebno izdanje, HAK – Hrvatski akademski klub, Beč, ožujak 2000.«, *Čakavska rič*, god. XXIX., br. 1., Split, 2001., str. 141.-143.

ON POETRY AND POETIC LANGUAGE OF MATE MERŠIĆ MILORADIĆ, ONCE AGAIN

Summary

The paper considers the poetry of Mate Meršić Miloradić from several aspects, and underlines some so far insufficiently discussed poetic aspects of his creativity work. The modernity of his poetry is considered a hundred years after it was created, as well as Miloradić's relationship with his native country and people.

Key words: *Mate Meršić Miloradić; poetry; language*

NUOVAMENTE SULLA POESIA E IL LINGUAGGIO POETICO DI MATE
MERŠIĆ MILORADIĆ

Riassunto

Nello studio si esamina da diversi punti di vista l'opera poetica di Mate Meršić Miloradić e si richiama l'attenzione su diversi aspetti finora poco studiati della sua creatività. Si considera la contemporaneità di queste poesie a un centinaio d'anni dalla loro origine, ed inoltre la relazione di Miloradić con la sua patria e il suo popolo.

Parole chiave: *Mate Meršić Miloradić; opera poetica; lingua*

Podaci o autorici:

Dr. sc. Sanja Vulić profesorica je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Predaje predmete sa sadržajima iz hrvatskoga standardnoga jezika, povijesti hrvatskoga jezika i dijalektologije te hrvatske dijaspore. Na Hrvatskim je studijima voditeljica projekta *Suradnja s hrvatskim autohtonim zajednicama u dijaspori* i voditeljica Ljetne škole za nastavnike hrvatskoga jezika iz dijaspore, koja se održava na otoku Krku. Držala je gostujuća predavanja na sveučilištima u Sofiji u Bugarskoj (2006.), u Gdanjsku u Poljskoj (2010., 2013. i 2014.), u Bukureštu u Rumunjskoj (2011. i 2016.), u Kopru u Sloveniji (2011.), u Heidelbergu u Njemačkoj (2012., 2017.), u Pečuhu u Mađarskoj (2013.), u Torontu u Kanadi (2015.), u Tokiju u Japanu (2016.), u Sapporu u Japanu (2016.), u Lavovu u Ukrajini (2018.), u Segedinu u Mađarskoj (2018.), te na visokim školama u Željeznu u Austriji (2001., 2007. i 2018.) i u Baji u Mađarskoj (2007.), također u Hrvatskom prevoditeljskom odjelu Europske komisije u Luxembourg (2016).